

Emigratie: de spiegel van Hollands ongenoegen

Harry van Dalen¹⁾, Kène Henkens²⁾ en Han Nicolaas³⁾

De emigratie uit Nederland bereikte in 2006 met ruim 130 duizend personen een nieuw record. In dit artikel wordt een beeld geschetst van de emigratie door de jaren heen, het soort mensen dat emigreert en de populairste bestemmingslanden. Tevens worden de belangrijkste redenen voor emigratie in beeld gebracht. De kwaliteit van de publieke ruimte blijkt voor emigranten een van de belangrijkste factoren te zijn in de beslissing om te emigreren. Aangezien het creëren van rust, ruimte en natuur in een land als Nederland een moeilijke en tijdrovende zaak is, zal de druk om te emigreren niet eenvoudig kunnen worden weggenomen.

1. Inzicht in omvang en reden van emigratie

Voor het vierde jaar op rij was in 2006 de emigratie uit Nederland hoger dan de immigratie. In 2006 verlieten

Realisatie van emigratiewensen

Om na te gaan of emigratie-intenties ook worden waargemaakt, is een bestaand databestand uit 2005 gebruikt. Dit bestand is aangevuld met nieuwe gegevens van het CBS en eigen speurwerk naar potentiële emigranten. Het NIDI-databestand uit 2005 bestaat uit een representatieve steekproef onder de Nederlandse bevolking (peildatum januari 2005, uitgevoerd door Centerdata) en een vergelijkbare maar uitgebreidere enquête onder personen met emigratieplannen. Laatstgenoemd onderzoek werd uitgevoerd onder de bezoekers van de Expat-beurs 2004. Deze beurs voor mensen die in het buitenland willen werken, wonen of studeren wordt jaarlijks gehouden in Nieuwegein. Omdat verondersteld mag worden dat onder bezoekers van deze beurs het aantal mensen met emigratieplannen relatief hoog is, vormden zij een goede basis voor de verspreiding van een schriftelijke enquête over emigratie. In totaal hebben 210 mensen hun vragenlijst tussen december 2004 en april 2005 teruggestuurd. De twee bestanden zijn samengevoegd tot een bestand van 1489 waarnemingen. In 2007 is in samenwerking met het CBS nagegaan wie van de ondervraagden in de twee jaar volgend op het onderzoek daadwerkelijk is geëmigreerd.

132,5 duizend mensen (waaronder 80,0 duizend inwoners met een Nederlands paspoort) het land, terwijl er 'maar' 101,2 duizend mensen binnenkwamen. Daarmee is Nederland een voorloper binnen West-Europa, waar zich soortgelijke tendensen voordoen. Het aantal Nederlanders dat in 2005 in het buitenland woonde bedroeg iets meer dan 800 duizend. Met andere woorden: 5 procent van alle Nederlanders ter wereld bevindt zich buiten de landsgrenzen. Vooral kranten en tijdschriften hebben het toenemend aantal emigranten aangegepen om artikelen met een alarmerende toon te publiceren, met krantenkoppen als 'Waar is hier de nooduitgang?', 'Nederland loopt leeg' en 'Talent verlaat massaal Nederland'. Uit deze artikelen komt vaak naar voren dat vooral de verslechterde economie en de verloedering van de samenleving de aanleiding zouden zijn om uit Nederland te vertrekken. Dergelijke migratieverhalen zijn soms prachtig van kleur en toonzetting, maar gaan veelal gebukt onder selectieve waarneming. Om de praktijk aan dit soort selectieve beelden te toetsen, wordt in dit artikel de huidige emigratie onder de loep genomen. Daarbij wordt nader ingegaan op de vragen hoe de omvang van de emigratie de afgelopen decennia is veranderd, wie emigreert en wat de populairste bestemmingen zijn. Bovendien worden de belangrijkste emigratiemotieven in kaart gebracht.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is gebruik gemaakt van drie elkaar aanvullende gegevensbronnen. Op basis van CBS-gegevens wordt de recente emigratie naar bestemmingslanden beschreven en worden de sociaal-demografische kenmerken van de emigranten vergeleken met die van de bevolking als geheel. Om meer zicht te krijgen op de factoren die de beslissing om te emigreren beïnvloeden, is in 2005 door het NIDI een onderzoek uitgevoerd naar de emigratie-intenties van Nederlanders (Van Dalen en Henkens, 2007). In 2007 is in samenwerking met het CBS nagegaan wat er van emigratie-intenties terecht is gekomen.

Een beter inzicht in emigratie is om meerdere redenen van belang. Voor het economisch beleid is vooral het vraagstuk van de brain drain relevant: betekent de huidige emigratiegolf een verlies aan menselijk en financieel kapitaal? Verder is inzicht in de motieven van emigratie op microniveau relevant. Is emigratie een zoektocht naar een hogere levensstandaard en een betere benutting van talenten, dan kan men tamelijk neutraal over emigratie oordelen. Emigratie kan echter ook een uiting zijn van frustratie en ongenoegen, en een omvangrijke en toenemende emigratiestroom een graadmeter van groeiende maatschappelijke onvrede. Wanneer mensen het idee hebben dat het verheffen van hun stem geen zin meer heeft of de grens van hun loyaliteit ten opzichte van Nederland in zicht is, dan kunnen ze nog maar één optie zien: emigratie. De politicoloog Hirschman (1970) heeft dit keuzeproces op tal van niveaus ooit samengevat in het kiezen tussen de opties 'loyalty', 'voice' (stemverheffing) en 'exit'.

¹⁾ Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, Den Haag, en CentER, Universiteit van Tilburg.

²⁾ Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, Den Haag.

³⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

Emigratie en administratieve correcties

Een probleem bij onderzoek naar emigratie vormen de administratieve correcties, of beter gezegd: het *saldo* van de administratieve correcties. Deze administratieve correcties (AC) bestaan uit twee categorieën: administratieve opnemingen en administratieve afvoeringen. Sommige emigranten verzuimen de gemeente in te lichten over hun vertrek. Als de gemeente na een onderzoek vaststelt dat iemand niet meer in de gemeente aanwezig is en er ook geen bericht van inschrijving van een andere gemeente is ontvangen, kan de gemeente weinig anders doen dan hem of haar uit te schrijven onder de noemer 'vertrek onbekend waarheen'. Het CBS boekt een dergelijk vertrek als administratieve afvoering (zie ook CBS, 2000). Iemand die ooit administratief is afgevoerd, kan in het algemeen slechts door middel van een administratieve opneming (vestiging met onbekende herkomst) of door immigratie (herkomstland is bekend) weer in de bevolkingsregistratie worden opgenomen.

Vooraf de afvoeringen zijn de laatste jaren sterk in betekenis toegenomen. In 2006 ging het om 75,7 duizend personen, ruim het dubbele van het aantal in 2000. Het aantal opnemingen in 2006 bedroeg 34,3 duizend. Het *saldo* AC betreft personen die administratief zijn afgevoerd zonder dat daar een opneming tegenover staat. In de migratiestatistieken wordt dit saldo geïnterpreteerd als niet-gemelde emigratie. Het wordt bij de geregistreerde emigratie geteld om een benadering te geven van het totale vertrek uit Nederland. Dit cijfer is een benadering omdat het niet zeker is of het volledige saldo AC niet-gemelde emigratie is. Mogelijk gaat het voor een deel om personen die, zonder te zijn ingeschreven, in Nederland verblijven. Het saldo correcties kan dus ook ruimer worden geïnterpreteerd, als personen die zijn uitgeschreven uit het bevolkingsregister (anders dan door sterfte) en van wie de huidige verblijfplaats onbekend is. De huidige verblijfplaats kan zowel binnen als buiten Nederland liggen (Alders en Nicolaas, 2003).

In dit artikel wordt met emigratie bedoeld: emigratie inclusief het saldo van de administratieve correcties. Als in de tekst of staten wordt gesproken over emigratie naar *land van bestemming* wordt alleen de geregistreerde emigratie weergegeven. Van de personen die zich niet hebben afgemeld bij een gemeente, is immers niet bekend óf ze naar het buitenland zijn geëmigreerd, en zo ja, naar welk land.

2. Korte terugblik op de migratiegeschiedenis

Wie de huidige emigratie wil duiden, kan er niet omheen terug te kijken op de geschiedenis van migratie. Nederland heeft in het verleden een aantal migratiegolven gekend, in het bijzonder in de negentiende eeuw toen de emigratie naar de Verenigde Staten en Canada een grote vlucht nam. In de stroom migranten die Amerika betraden nam Nederland in die tijd een bescheiden plaats in. De Europese landen met de omvangrijkste emigratie waren

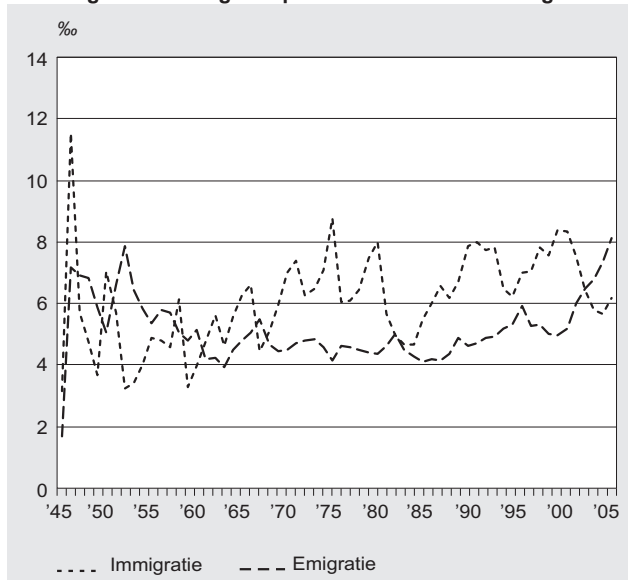
Ierland, Groot-Brittannië, Zweden en Noorwegen. Niettemin hebben Nederlanders gedurende de negentiende eeuw hun stempel op bepaalde delen van de Verenigde Staten gedrukt. Tussen 1820 en 1920 verlieten 273 duizend Nederlanders hun land om een beter leven 'overzee' op te bouwen. Twee derde van deze emigranten zocht zijn heil in Noord Amerika (Swierenga, 2000). Deze geschiedenis is vervat in brieven, verhalen en registers, waaruit naar voren komt dat een betere toekomst het belangrijkste migratiedoel was. Wanneer de migrant zich uitschreef vermeldde de gemeenteambtenaar als vermoedelijke reden voor vertrek 'verbetering hunnen toestand'.

De migratiekoorts zoals die in landen als Ierland, Italië en Scandinavië heerste, heeft de Nederlander nooit gehad. De historicus Swierenga leidt uit de gematigde interesse voor emigratie af dat de beslissing om te emigreren een rationele en pragmatische keuze was, en dus niet zozeer voortkwam uit armoede of wanhoop. Amerika vertegenwoordigde een toekomst waar land, werk en vrijheid in overvloed aanwezig waren, of zoals hij het zelf onder woorden brengt: "Hoop was het Leitmotiv onder de emigranten die de verkrampte, verzuilde en statusgebonden Nederlandse samenleving ontvluchtten en inwisselden voor Amerika dat godsdienstvrijheid bood, land voor verbouwing en uitzicht op meer sociale gelijkheid." Vooral de afscheidingsbeweging binnen de Hervormde Kerk in 1834 heeft de nodige druk op emigratie gezet, waarbij prominente dominees als Van Raalte en Scholte nederzettingen stichtten in respectievelijk Michigan en Iowa. Deze nederzettingen hebben tot op de dag van vandaag Nederlandse wortels. In dat licht is het ook niet verwonderlijk dat er in de Amerikaanse volkstelling van 2000 nog altijd 4,5 miljoen Amerikanen zijn die stellen dat zij Nederlandse 'roots' bezitten. In Canada zijn er 923 duizend Canadezen die ook Nederlands bloed claimen (Van Dalen, 2006).

In de twintigste eeuw was er pas na de Tweede Wereldoorlog sprake van een ware emigratiegolf. In eerste instantie was er de opluchting over het einde van de oorlog, maar na een paar jaar sloeg het optimisme om in pessimisme. De wederopbouw zou nog vele jaren kunnen duren, de werkloosheid nam toe en de woningnood was een nijpend probleem waar men geen directe oplossing voor had. Hoewel de bevolking toentertijd een omvang van ongeveer 10 miljoen zielen had, werd Nederland als overbevolkt ervaren. Het was ook een tijd waarin premier Drees landgenoten bewust aanmoedigde om elders een toekomst op te bouwen. In een interview in 1950 zei hij: "Een deel van ons volk zal het moeten aandurven zoals in vroeger eeuwen zijn toekomst te zoeken in grotere gebieden dan in eigen land" (overgenomen uit Elich, 1987). Ook andere politici lieten zich niet onbetuigd. Oud-politicus Jan de Quay, overtuigd van het nut van emigratiebevordering, sprak in 1957 nog de Christelijke Emigratiecentrale toe met de woorden: "Als we overwegen dat Nederland dat nu al zo dicht bevolkt is, over vijftig jaar vermoedelijk 14 miljoen inwoners telt, en we eens denken aan de werkgelegenheid in een periode van laagconjunctuur, dan is het duidelijk dat propaganda voor emigratie gerechtvaardigd en noodzakelijk is" (Arman en Mulder, 1979).

De emigratiehousse hield de gehele jaren vijftig aan. Toen duidelijk begon te worden dat de wederopbouw zijn vruch-

1. Immigratie en emigratie per 1 000 van de bevolking

ten afwierp, nam de druk tot emigreren af. Het emigratiebeleid werd ook onder druk van de liberalen afgeschaft. In de jaren vijftig vertrokken in totaal 350 duizend personen vanuit Nederland, waarbij vooral Canada en Australië populaire bestemmingslanden waren. Gedurende de periode 1950–1960 vertrokken respectievelijk 134 duizend en 114 duizend personen naar deze landen. Opvallend is dat van de emigranten die in de jaren vijftig naar Canada of Australië emigreerden maar een vijfde weer is teruggekeerd naar Nederland (Nicolaas, 2006).

Vanaf eind jaren zestig was de emigratie een non-issue en nam juist de andere kant van de bevolkingsbalans in belang toe: de immigratie van ‘gastarbeiders’ nam een vlucht. De Nederlandse overheid dacht in eerste instantie dat deze gastarbeiders na enige tijd weer zouden terugkeren naar hun moederland. Begin jaren tachtig zakte de immigratie sterk in, als gevolg van de economische recessie. De emigratie leek weer op te leven, maar de inzinking en opleving bleken van korte duur. Gedurende de jaren tachtig en negentig kwam langzaam maar zeker het besef

dat Nederland een immigratieland was, hoewel deze status in houding en beleid meer als een verworvenheid ‘tegen wil en dank’ werd aanvaard (WRR, 2001).

Sinds 2002 is de immigratie sterk afgenomen en is de emigratie sterk toegenomen (grafiek 1). Dit is opmerkelijk omdat er, in tegenstelling tot de jaren vijftig, geen doelbewust emigratiebeleid is en de emigratiebeslissing in hoge mate een vrije keuze is. Voor een deel is de toegenomen emigratie een begrijpelijk fenomeen, omdat Nederland een multiculturele samenleving is en de emigratiegeneigdheid onder immigranten groter is dan onder Nederlanders die hier geboren en getogen zijn.

Staat 1 laat zien dat de samenstelling van de emigrantenpopulatie sterk is veranderd. Daarbij is vooral het aandeel niet-westerse allochtonen toegenomen. Omdat in de loop van de jaren veel allochtonen de Nederlandse nationaliteit hebben verkregen, is het percentage niet-Nederlanders onder de emigranten in dezelfde periode gedaald. Kijken we naar de absolute aantallen emigranten, dan kunnen we vaststellen dat de emigratie in alle onderscheiden categorieën is toegenomen.

‰

3. Wie emigreert, en waarheen?

Een analyse van emigratiecijfers die betrekking hebben op autochtonen over de periode 1999–2006 laat zien dat mannen een ruim twee keer zo grote kans hebben om te emigreren als vrouwen. Het zijn vooral jongeren beneden de dertig die de emigratiestap wagen; na het 30e levensjaar neemt de kans rap af. Zo bedraagt de kans dat een 70-plusser emigreert 3 procent van de kans dat een persoon van 20 jaar of jonger emigreert. Voorts is de emigratiekans van alleenstaanden relatief hoog. Zodra men een huishouden met een ander vormt, en zeker wanneer kinderen deel uitmaken van het huishouden, neemt de emigratiekans sterk af.

Het beslissingsproces en het karakter van de emigrant laten zich uiteraard vertellen aan de hand van eigenschappen die men bezit. Het verhaal van emigratie laat zich echter ook vertellen door de keuze van de bestemmingslanden. Een eerste indruk van deze keuze biedt staat 2,

Staat 1
Emigratie (inclusief saldo administratieve correcties) naar nationaliteit respectievelijk herkomstgroep

	Nationaliteit		Herkomstgroep			Totaal	
	Nederlands	Niet-Nederlands	Autochtonen	Allochtonen	w.v.		
					Westers	Niet-westers	
	%						
	abs.						
1996	54	46	35	65	35	30	91 945
1997	58	42	37	63	35	29	81 973
1998	57	43	36	64	37	27	79 289
1999	59	41	36	64	36	28	78 779
2000	61	39	37	63	36	27	78 977
2001	61	39	37	63	35	28	82 566
2002	59	41	35	65	35	30	96 918
2003	58	42	33	67	33	34	104 831
2004	58	42	31	69	33	36	110 235
2005	61	39	32	68	31	37	119 725
2006	60	40	32	68	32	36	132 470

waarin naast de twee populairste bestemmingslanden een aantal groepen bestemmingslanden zijn gerubriceerd.

Staat 2
Autochtone emigranten naar land van bestemming in de periode 1999–2006

	Absoluut	In % van het totaal
Totaal Europa	122 818	69,1
w.v.		
België	37 635	21,2
Duitsland	30 447	17,1
Overige landen	54 736	30,8
Traditionele emigratielanden ¹⁾	26 208	14,7
Nederlandse Antillen en Aruba	9 730	5,5
Overige landen	19 066	10,7
Totaal	177 822	100

¹⁾ Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, Verenigde Staten van Amerika en Zuid-Afrika.

Het zal niemand verbazen dat België en Duitsland de populairste bestemmingen zijn. Men kan zich echter afvragen of hier nog werkelijk sprake is van emigratie, omdat het in veel gevallen gaat om grensmigratie. Daarbij woont men weliswaar over de grens, maar zet men in veel gevallen het werkzame en sociale leven in Nederland voort. Van België is bekend dat velen uit de Nederlandse grensstreken (Zeeland, Noord-Brabant en Limburg) daarheen zijn verhuisd om te profiteren van, onder meer, een gunstiger belastingklimaat en lagere huizenprijzen. Naar verhouding vertrekken veel vijftigers naar België. De personen die uit de grensstreken komen, zijn over het algemeen echter jonger dan de emigranten die uit overige delen van Nederland komen (Harmsen, 2006). Dit kan wellicht worden verklaard door de krappe woningmarkt in Nederland. Hetzelfde geldt voor de grensmigratie met Duitsland, waar het gezien de lage grondprijs voor veel mensen voordelig is om een huis vlak over de grens te kopen. Hoewel deze grensmigranten officieel als emigranten te boek staan, is het de vraag of zij wezenlijk verschillen van binnenlandse migranten die een provinciegrens overschrijden.

Kijken we naar de rest van de bestemmingslanden, dan blijkt de Nederlandse emigrant hoofdzakelijk op Europa georiënteerd te zijn: 69 procent van emigranten kiest een bestemming binnen Europa. Laten we België en Duitsland weg, dan is Europa nog steeds goed voor 31 procent. Buiten Europa vormen de traditionele emigratielanden nog altijd een aantrekkelijke bestemming voor 15 procent van de emigranten.

Dit soort gegevens krijgt echter meer verdieping als de karakteristieken worden gezien van de emigranten die naar bepaalde emigratielanden vertrekken. Voor de bestemmingslanden kunnen die in beperkte mate worden achterhaald. In *staat 3* zijn voor de twintig populairste bestemmingslanden enkele demografische karakteristieken opgesomd.

Vanaf de derde plaats treffen we veel landen aan die men in emigratieverhalen in krant en op tv tegenkomt: de traditionele emigratielanden zoals de Verenigde Staten, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika, maar

Staat 3
Autochtone emigranten naar de top 20 van landen van bestemming in de periode 1999–2006

Land van bestemming	Aandeel in het totale aantal emigranten	Aandeel per land van bestemming		Gemiddelde vertrekleeftijd
		vrouwen	kinderen	
	%			jaren
België	21,1	46,6	29,8	33,7
Duitsland	17,1	40,8	29,6	34,1
Frankrijk	6,5	48,8	22,3	39,1
Verenigde Staten	6,4	43,2	31,9	30,1
Verenigd Koninkrijk	6,1	48,9	31,5	29,3
Spanje	5,9	44,9	23,9	37,9
Nederlandse Antillen en Aruba	5,5	46,3	32,8	29,3
Australië	3,3	48,0	33,6	29,6
Canada	2,7	43,7	39,1	29,3
Zwitserland	2,0	46,8	28,4	31,6
Nieuw-Zeeland	1,4	47,4	31,0	31,4
Italië	1,3	53,7	31,5	32,2
Zweden	1,3	42,8	30,1	30,6
Noorwegen	1,1	43,9	32,5	29,1
Zuid-Afrika	1,0	47,4	21,6	35,5
Portugal	1,0	45,3	21,7	38,7
Ierland	0,9	44,3	30,6	31,0
Oostenrijk	0,9	44,6	33,9	32,1
Denemarken	0,9	40,9	38,0	28,2
Thailand	0,9	24,7	18,1	39,2

Staat 4
Autochtone emigranten (exclusief kinderen) naar de top 20 van landen van bestemming in de periode 1999–2006 naar enkele karakteristieken

Land van bestemming	Aandeel per land van bestemming			Gemiddelde vertrekleeftijd
	zelfstandigen	alleenstaanden	emigranten die binnen twee terugkeren ¹⁾	
	%			jaren
België	9,0	24,8	14,7	40,3
Duitsland	7,2	24,3	16,6	40,6
Frankrijk	10,3	20,9	14,8	45,5
Verenigde Staten	3,3	29,5	25,8	35,6
Verenigd Koninkrijk	2,2	42,6	23,5	32,8
Spanje	9,6	25,9	21,9	43,7
Nederlandse Antillen en Aruba	4,3	26,2	33,0	35,5
Australië	4,8	34,3	32,3	33,9
Canada	17,8	20,0	11,0	38,2
Zwitserland	3,1	33,2	17,4	36,2
Nieuw-Zeeland	6,5	22,8	19,4	37,7
Italië	5,2	34,3	23,1	37,5
Zweden	5,2	24,2	17,6	36,9
Noorwegen	7,3	22,2	20,0	35,8
Zuid-Afrika	6,9	30,5	21,5	40,1
Portugal	11,4	23,5	19,8	44,8
Ierland	3,8	41,6	26,5	35,1
Oostenrijk	6,7	33,3	22,4	37,9
Denemarken	11,9	25,8	13,4	34,7
Thailand	7,6	40,0	28,7	42,8

¹⁾ Voor de totale groep emigranten is het retourpercentage binnen twee jaar 20,5.

ook de landen binnen Europa waar nog ruimte is voor rustig en ruim wonen. Toch zijn er ook een aantal opvallende kenmerken van emigranten die door bepaalde bestemmingslanden worden aangetrokken. Allereerst zijn er landen die bovengemiddeld veel ouderen aantrekken: Frankrijk, Spanje, Portugal en Thailand vallen hier op. Het zijn allemaal warme landen, wat niet zo verwonderlijk is omdat het klimaat een van de belangrijkste vestigings-

factoren is voor ouderen (Casado-Diaz, 2006). Thailand verschilt echter van de andere landen omdat het niet alleen oudere migranten aantrekt, maar omdat dit meer dan gemiddeld alleenstaande mannen zijn. Uit recent Australisch onderzoek (Howard, 2008) is bekend dat westerse pensionado's de Thaise levensstijl, cultuur en de lage kosten van levensonderhoud prijzen. Daarnaast wordt door emigranten als vertrekmotief ook vaak de beschikbaarheid van aantrekkelijke seksuele partners genoemd.

In *staat 4* wordt de rangschikking nogmaals gepresenteerd, met andere kenmerken. Om een vertekenend effect van kinderen uit te sluiten, zijn deze uit de steekproef verwijderd. Uiteraard gaat de gemiddelde leeftijd hierdoor omhoog, waardoor een scherper beeld wordt verkregen van de factoren die samenhangen met de emigratiebeslissing. Frankrijk, Portugal, Spanje en Thailand trekken de oudste emigranten aan. Zelfstandigen vertrekken relatief vaak naar Canada, wat niet zo verwonderlijk is omdat het bekend is dat veel boeren in het verleden hun heil in dat land hebben gezocht. Het Verenigd Koninkrijk is aantrekkelijk voor jonge werknemers die (nog) alleenstaand zijn. Opvallend is dat de bestemmingslanden met de hoogste retourpercentages – de Nederlandse Antillen, Australië en Thailand – ver van Nederland zijn gelegen. Dit is te meer opvallend omdat de terugkeer kans juist bij een land als Australië in het verleden klein was, gezien de kosten van terugkeer. Twee factoren spelen hier een grote rol. Allereerst zijn transportkosten en reisduur in vijftig jaar tijd fors gedaald (Rietveld en Vickerman, 2004). Daarnaast is de gemiddelde Nederlander, en in het bijzonder de gemiddelde emigrant, tegenwoordig rijker dan de gemiddelde emigrant die in de jaren vijftig aan zijn reis begon.

4. Emigratie tussen droom en daad

De hausse in emigratie van de laatste jaren doet niet alleen de vraag rijzen wie Nederland verlaat, zoals in het voorgaande is onderzocht, maar vooral waarom dit gebeurt. Om hier meer zich op te krijgen, heeft het NIDI in 2005 een onderzoek opgezet waarvan de details in kader 2 zijn beschreven. In samenwerking met het CBS is vastgesteld of de respondenten aan dit onderzoek in de jaren na het interview daadwerkelijk zijn geëmigreerd. Uit het NIDI-emigratieonderzoek bleek dat 3 procent van de Nederlandse bevolking in 2005 van plan was om in de nabije toekomst te emigreren. Ruim twee jaar na het peilen van de emigratieplannen van de respondenten blijkt dat deze intenties een grote voorspellende waarde hebben (*staat 5*).

Respondenten die aangaven zeer waarschijnlijk te gaan emigreren, hebben dat in 36 procent van de gevallen binnen twee jaar ook daadwerkelijk gedaan. Emigratie onder degenen die in 2005 nog stelden dat zij geen emigratieplannen hadden, komt nauwelijks voor. Dat de meerderheid van de potentiële emigranten na twee jaar nog niet is geëmigreerd, wil uiteraard niet zeggen dat emigratie van de baan is. Reacties van deelnemers aan het onderzoek die nog niet zijn geëmigreerd, doen vermoeden dat emigratie vaak een zaak van lange adem is. Plannen kunnen voor kortere of langere tijd in de ijskast worden

Staat 5
Emigratie-intentie in 2005 naar wel of niet geëmigreerd tot en met 2007

Emigratie-intentie in 2005 ¹⁾	Geëmigreerd		Totaal aantal respondenten
	wel	niet	
	%		abs.=100%
Ja, zeker	35,9	64,2	106
Ja, waarschijnlijk	8,9	91,1	79
Misschien	1,9	98,1	208
Niet waarschijnlijk	0,3	99,7	393
Zeker niet	0,3	99,7	703

¹⁾ De exacte vraag waarop deze uitkomst gebaseerd is luidt: "Bent u in de toekomst van plan om te emigreren?"

Bron: NIDI emigratiebestand (2005).

gezet, maar zijn daarmee nog niet vergeten. Dat emigranten in hun besluit niet over één nacht ijs gaan, bewijst de geschatte tijd die men neemt om over emigratie na te denken: de gemiddelde potentiële emigrant loopt ruim zes jaar rond met emigratieplannen.

De onderzoeksgegevens laten zien dat 93 procent van de mensen die de intentie hadden om te emigreren en die dat uiteindelijk ook doen, emigreert naar het land van voorkeur. Mensen wijken dus niet snel van hun landkeuze af. Dit gegeven zou een mogelijke extra verklaring kunnen bieden voor het feit dat veel potentiële emigranten hun intenties nog niet hebben verwezenlijkt. Men is eerder geneigd de emigratie uit te stellen tot men naar het gewenste land kan, dan te kiezen voor een ander land dan de gedroomde bestemming.

5. Redenen van vertrek

Voor de beantwoording van de vraag waarom mensen kiezen voor emigratie, is gekeken naar het belang van verschillende groepen factoren:

- *Kenmerken die het private domein betreffen*
Dit betreft de individuele karaktertrekken van de potentiële emigrant. Hierbij gaat het om demografische kenmerken als leeftijd en geslacht, en kenmerken die betrekking hebben op het menselijk kapitaal, sociale netwerken en persoonlijkheidskenmerken (de mate waarin men doorzettingsvermogen bezit en de mate waarin men het avontuur opzoekt).
- *Kenmerken die het publieke domein betreffen*
Het publieke domein betreft zonder uitzondering publieke goederen en diensten waarbij het individu afhankelijk is van anderen in de samenleving. Deze kunnen alleen door solidariteit en betrokkenheid tot stand komen. We onderscheiden de volgende elementen van het publieke domein: de Nederlandse welvaartsstaat en de instituties die deze welvaartsstaat in stand houden; de kwaliteit van de publieke ruimte in Nederland (stilte, ruimte en natuur); en de beoordeling van sociale maatschappelijke problemen zoals criminaliteit, de multiculturele samenleving en milieuvervuiling.

De resultaten van de uitgevoerde regressieanalyses tonen aan dat zowel het private als het publieke domein relevant

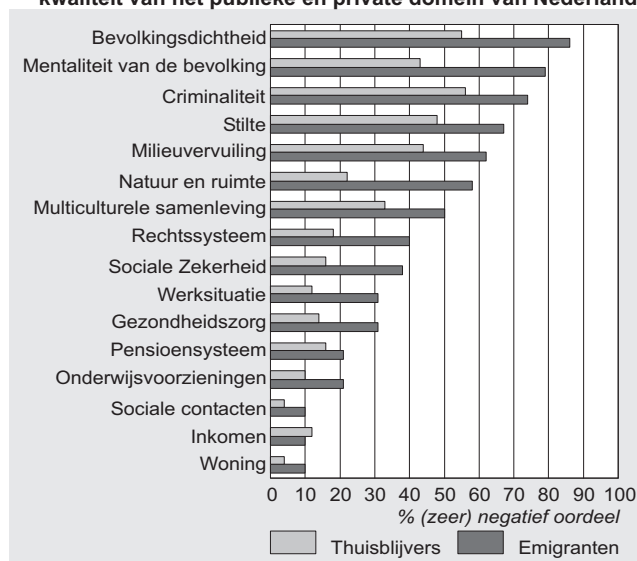
zijn om de motieven van emigranten beter te kunnen begrijpen. Naast leeftijd en geslacht zijn sociale netwerken ook van belang om emigratie-intenties van hedendaagse emigranten te begrijpen. Een sociaal netwerk in het bestemmingsland kan een belangrijke bron van hulp of informatie zijn. Dit vergroot de kans om te emigreren. Nadere analyse leert overigens dat niettemin 42 procent van degenen met emigratieplannen geen enkel sociaal contact heeft in het gewenste land van bestemming.

Ook psychologische kenmerken zijn belangrijk om emigratie te kunnen verklaren. Respondenten met een grotere behoefte aan spanning en avontuur, en respondenten die kunnen worden gekarakteriseerd als 'doorzetters', hebben veel vaker emigratieplannen dan mensen die deze karaktertrekken ontberen.

De meest opvallende bevindingen betreffen de invloed van het publieke domein. Hoe negatiever het oordeel over de staat van het land, des te groter de kans op emigratie. *Grafiek 2* laat duidelijk zien hoe emigranten in dit opzicht afwijken van thuisblijvers. In deze grafiek zijn de scores voor de individuele vragen weergegeven en gerangschikt. Op bijna alle fronten zijn de emigranten negatiever over Nederland dan de thuisblijvers. De enige uitzondering vormt het inkomen dat men in Nederland verdient. De grootste verschillen tussen thuisblijvers en emigranten tekenen zich af op het terrein van de kwaliteit van de publieke ruimte: vooral de bevolkingsdichtheid en de beschikbaarheid van natuur en ruimte worden door emigranten zeer negatief beoordeeld.

De voorgaande onderzoeksresultaten suggereren dat de hedendaagse emigranten Nederland ontvluchten vanwege de door hen waargenomen gebrekkige kwaliteit van het publieke domein. Mensen zoeken het goede leven dat wordt gekenmerkt door een omgeving met meer ruimte en natuur, en met een lagere bevolkingsdichtheid. Het is uiteraard de vraag of, en in welke mate, deze aspecten werkelijk worden aangetroffen zodra men is geëmigreerd. Hoe het oordeel over de leefsituatie in het bestemmingsland uiteindelijk is weten we niet, omdat de emigranten alleen

2. Beoordeling door emigranten en thuisblijvers van de kwaliteit van het publieke en private domein van Nederland

vóór hun emigratie zijn ondervraagd. Wat we wel weten is dat een substantieel deel van de emigranten verwachtte er financieel op achteruit te gaan.

Voorzieningen op het gebied van pensioenen en sociale zekerheid in het bestemmingsland worden door ongeveer een op de drie emigranten van een lagere kwaliteit geacht. Ook wat betreft de eigen inkomenssituatie is lang niet iedereen optimistisch. Slechts 17 procent van de emigranten verwachtte er financieel op vooruit te gaan, terwijl 29 procent een inkomensachteruitgang voorzag. Wat betreft de kwaliteit van de publieke ruimte is het beeld eenduidig: een ruime meerderheid beoordeelt de kwaliteit van de publieke ruimte in Nederland als negatief, terwijl vrijwel iedereen denkt dat deze dimensie in het bestemmingsland van een veel hoger niveau is. Eenzelfde beeld – zij het iets minder uitgesproken – komt naar voren bij de beoordeling van de omgang met maatschappelijke problemen. Men verwacht dat het in het buitenland een stuk beter zal zijn wat betreft milieuvuiling, criminaliteit, de mentaliteit van inwoners en multiculturele spanningen.

6. De toekomst van emigratie

Wat leren we van het exit-gesprek met de Nederlandse emigrant? Allereerst wordt duidelijk dat burgers ontevreden zijn over de kwaliteit van het publieke domein. Natuur, stilte en ruimte zijn belangrijke elementen in het dagelijks leven. Voor de toekomst is het niveau van emigratie zeer moeilijk in te schatten. Het vertrouwen in de overheid zoals door het SCP (2007) is gepeild, lijkt weer langzaam terug te keren. Het ligt echter nog altijd op een lager niveau dan tien jaar geleden. Een afvlakken of afnemen van emigratie ligt daarmee voor de hand. Het voorlopige emigratiecijfer voor 2007 is 9 duizend lager dan het cijfer voor 2006, toen met 132 duizend emigranten een record werd gevestigd. Ook het niveau van 2007 ligt desondanks fors boven het gemiddelde van de afgelopen jaren. De kwaliteit van de publieke ruimte blijkt een zwaar stempel te drukken op het beslissingsproces van de Nederlandse emigrant. Het creëren van rust, ruimte en natuur in een van de dichtstbevolkte landen van de wereld is geen eenvoudige taak, en het is dan ook de vraag of de huidige druk om te emigreren de komende jaren sterk zal verminderen.

Literatuur

Alders, M. en H. Nicolaas, 2003, Administratieve correcties in de bevolkingsstatistiek. *Bevolkingstrends* 51(4), blz. 46–51.

Arlman, H. en G. Mulder, 1979, Honderdveertigduizend mislukte landverhuizers. *Vrij Nederland*, 40(17), blz. 1.

Casado-Diaz, M.A., 2006, Retiring to Spain: an analysis of differences among North European nationals. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32, blz. 1321–1339.

CBS, 2000, Bevolkingscijfers: wie tellen mee en wie niet? *Maandstatistiek van de Bevolking* 48(7), blz. 7–8. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dalen, H.P. van, 2006, De 'roots' van Amerika. *Demos* 22(6), blz. 49–53. NIDI, Den Haag.

Dalen, H.P. van, en K. Henkens, 2007, Longing for the good life: understanding emigration from a high-income country. *Population and Development Review* 33(1), blz. 37–65.

Elich, J.H.W.M., 1987, Aan de ene kant, aan de andere kant: de emigratie van Nederlanders naar Australië 1946–1986. Eburon, Delft.

Harmsen, C., 2006, Emigratie van autochtonen naar België. *Bevolkingstrends* 54(2), blz. 41–44.

Hirschman, A.O., 1970, Exit, voice and loyalty – responses to decline in firms, organizations and states. Harvard University Press, Cambridge MA.

Howard, R.W., 2008, Western retirees in Thailand: motives, experiences, wellbeing, assimilation and future needs. *Ageing and Society*, 28, blz. 145–163.

Nicolaas, H., 2006, Nederland: van immigratie- naar emigratieland? *Bevolkingstrends* 54(2), blz. 33–44.

Rietveld, P. en R. Vickerman, 2004, Transport in regional science: the 'death of distance' is premature. *Papers in Regional Science* 83, blz. 229–248.

SCP, 2007, De sociale staat van Nederland. SCP, Den Haag.

Swierenga, R.P., 2000, Faith and family – Dutch immigration and settlement in the United States, 1820–1920. Holmes and Meier, New York.

WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid), 2001, Nederland als immigratiesamenleving. Rapport no. 60. SDU, Den Haag.